

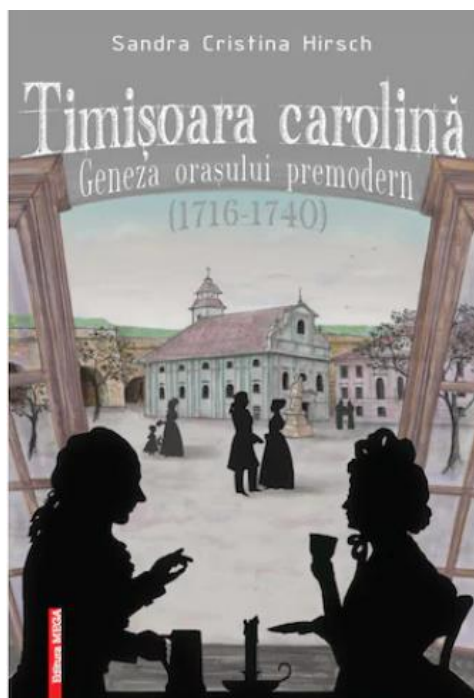
DESPRE TIMIȘOARA CAROLINĂ

ANDREEA LAURA MARTINESCU

Cartea *Timișoara carolină. Geneza orașului premodern (1716-1740)*, semnată de Sandra Cristina Hirsch, se încadrează în domeniul istoriei urbane, oferind o imagine amplă asupra modului în care orașul Timișoara a fost reorganizat odată cu intrarea sub dominația habsburgică. Cercetarea marchează un punct important în istoriografie, având rolul de a scoate la lumină o perioadă mai puțin studiată din istoria regiunii.

Deși la început de drum, Sandra Cristina Hirsch ne oferă informații noi cu privire la istoria Banatului¹, în special a oamenilor care locuiau în orașul premodern și îi dădeau viață. Chiar dacă este o lucrare de specialitate, limbajul este accesibil și nespecialistului, fapt care ușurează lectura și face textul comprehensibil, la îndemâna tuturor celor care vor să afle lucruri noi legate de orașul Timișoara.

Sandra Cristina Hirsch este un istoric debutant. Lucrarea de față, *Timișoara carolină*, valorifică teza sa de doctorat, elaborată între anii 2012-2015 la Universitatea Babeș-Bolyai, în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie, coordonată de profesorul Rudolf Gräf, specialist în istoria modernă a României, în special istoria Banatului

¹ Sandra Cristina Hirsch, *Timișoara carolină. Geneza orașului premodern*

(1716-1740), Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2021.

în secolele XVIII-XX. Autoarea a depus o muncă de cercetare sistematică a arhivelor din cadrul Sucursalei Județene a Arhivelor Naționale Timiș. Totodată, a beneficiat și de o bursă de la Institut für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde Tübingen, colaborând activ cu Josef Wolf. Lucrarea este rezultatul unei cercetări de amploare încununată de descoperirile din arhiva timișoreană, ca și de parcurgerea surselor secundare.

Sandra Cristina Hirsch precizează încă din primele pagini faptul că la momentul elaborării tezei de doctorat nu cunoaște să existe vreo scriere de tip monografic dedicată exclusiv Timișoarei habsburgice, cu atât mai puțin epocii caroline pe care a studiat-o. Trebuie menționat, însă, faptul că primele monografii dedicate Banatului datează încă din secolul XVIII și nu mai au nevoie de nicio prezentare, căci sunt referințe clasice în literatura de specialitate: J.J. Ehrler – *Banatul de la origini până Acum* apărută în 1774 și F. Grisellini – *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei* (1780). Alte materiale cu caracter monografic scrise în limba germană întâlnim și în istoriografia de secol XIX. Printre acestea se numără: Anton von Hammer - *Geschichte der Pest, die von 1738 bis 1740 in Temeswarer Banater herrschte: ein aus*

glaubwürdiger Quelle geschöpfter Beitrag zur Geschichte dieses Landes (1839); Johann Nepomuk Preyer - *Monographie der königlichen Freistadt Temesvar* (1853); Leonard Bohm - *Geschichte des Temeser Banats* (1861).

Începând cu secolul XX studiile se diversifică, iar problema Banatului este tratată cu atenție, mai ales după Primul Război Mondial. Pentru prima jumătate a secolului XX s-au remarcat lucrări precum: Armin Barat - *Die königliche Freistadt Temesvar: Eine monographische Skizze* (1902), Jeno Szentklaray, Eugen Nedich - *Mercy kormanyzata a temesi bansagban* (1909), Leo Hoffmann - *Die Wirtshäuser Temeswars von 1717-1755* (1923), Bela Schiff - *Unser Alt Temesvar* (1937). În a doua jumătate a secolului XX încep să apară numeroase studii în limba română, din care amintim: Nicolae Ilieșiu - *Timișoara. Monografie istorică* (1943), Aurel Țintă - *Colonizările habsburgice în Banat: 1716-1740, Situația Banatului la cucerirea sa de către habsburgi*, Gertrude Bardoș - *Din viața meseriașilor timișoreni în secolul al XVIII-lea*, Victor Țarcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la 1800*, Nicolae Bocean, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*.

Istoriografia referitoare la Banat din perioada contemporană cuprinde studii de detaliu asupra anumitor perioade sau comunități precum: Cristina Feneșan - *Cultura otomană a vilayetului Timișoara (1552-1716)*, Costin Feneșan - *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716-1778*; *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Josef Wolf - *Germanii din Banat sau istoria între două emigrări*, Rudolf Gräf - *Imaginea românului din Banat în viziunea unor cărturari și funcționari austrieci*, Valeriu Leu - *Banatul între arhaic și modern. Mentalități în veacul luminilor*, L.A. Holczinger, S. Pribac - *O viziune istorică și socio-antropologică asupra evoluției și existenței unei etnii în Europa de SE*, Victor Neumann - *Istoria evreilor din Banat: o mărturie a multi și interculturalității Europei central-orientale*, Ionel Popescu - *Comunitățile evreiești din Banat. Secolele XVIII-XIX*, Tiberiu Schatteles, *Evreii din Timișoara în perspectivă istorică*, Mihaela Vlăsceanu - *Sculptura barocă din Banat* etc.

După cum se observă în cele de mai sus, Banatul devine important pentru istorici din a doua jumătate a secolului XX și până astăzi. Acest lucru se datorează atât schimbărilor politice, cât și organizării arhivelor și gradului de acces la sursele

primare, care astăzi pot fi cercetate mult mai ușor, chiar și în format digital. Cu toate acestea, lucrarea Sandrei Hirsch este una complexă, pe măsura problematicii perioadei dezbătute.

În mare, lucrarea *Timișoara Carolină. Geneza orașului premodern (1716-1740)* se încadrează în domeniul istoriei urbane, căci subiectul central al studiului îl reprezintă orașul Timișoara. Totodată, prin prisma studiului interdisciplinar, autoarea tratează teme legate și de istoria artei – barocul din Banat, istorie socială și culturală – analiza societății din perioada vizată, istoria bisericii – detalierea unor anumite procesiuni religioase și istoria economică – explicarea rolului hanurilor în dezvoltarea orașului.

Scopul lucrării *Timișoara Carolină...* este precizat de autoare încă din *Argument*. Aceasta dorește să demonstreze că Timișoara premodernă a fost o creație a austriecilor, a Casei de Habsburg. Un alt deziderat îl reprezintă aducerea la suprafață a unor informații noi, menite să întregescă tabloul epocii habsburgice. Metodele folosite de Sandra Cristina Hirsch sunt preponderent din categoria celor calitative. Ea s-a ocupat de analiza surselor secundare, pe care le-a folosit în explicarea cadrului geografic, politic și social. Lucrările de

specialitate consultate au fost atât în limbă română, cât și în limbă germană. Un rol important în lucrarea de față îl au și sursele primare inedite, documentele din arhivă pe care autoarea le-a cercetat, scoțând la lumină noi informații despre o perioadă relativ absentă din istoriografia română, cea referitoare la Banat între anii 1716-1740. Sursele arhivistice au menirea de a alcătui partea de istorie a mentalităților, oferind informații despre populația orașului sau ocupații. Totodată, ele oferă o imagine amplă a modului în care a fost administrată provincia de către Casa de Habsburg imediat după cucerire, cât și în alte momente de criză (războiul austro-otoman din 1737-1739 și epidemia de ciumă din 1739). Sandra Hirsch folosește și metodele cantitative, prin realizarea unor statistici bazate pe documente de arhivă privind evoluția demografică, originea cetățenilor orașului, ocupațiile lor etc.

Lucrarea este structurată în cinci capitole, cărora li se adaugă studiile introductive despre tematică, metodologie și istoriografia problemei și concluziile generale și anexele de la sfârșit, ce cuprind informații despre cetățenii Timișoarei caroline, meseriile și ocupațiile lor, populația evreiască din oraș, hartă cu originea cetățenilor, documente de ordin administrativ și imagini.

Capitolul I, intitulat *Începuturile*, se dorește a fi o introducere în temă, o bază care stabilește coordonatele minimale. Acesta cuprinde cinci puncte de interes: scurta trecere în revistă a evoluției politice a Banatului și a Timișoarei din Evul Mediu și până în 1716; asediul cetății din august-octombrie 1716 și descrieri ale Timișoarei; tipul de conducere impus în Banat; caracteristicile și scopurile sale; implementarea procesului de colonizare; procesul de formare a identităților în primii ani ai Timișoarei caroline.

O*rașul-reședință în epoca modernă. Funcțiile*

Timișoarei caroline este tematica dezbătută de-a lungul capitolului al II-lea. Hirsch pornește de la organizarea tipică a orașelor premoderne și demonstrează cu precizie faptul că Timișoara anilor 1716-1740 se încadrează în această tipologie. Îi atribuie Timișoarei un rol militar, administrativ, economic și spiritual, urmărind modul în care orașul îndeplinea aceste funcții, căci nu a fost un oraș de importanță ridicată datorită numărului de locuitori, ci datorită acestor roluri. Prin acestea, orașul coordona bunul mers al tuturor districtelor bănățene; mai mult chiar, societatea orașenească sedentarizată aici a fost efectul direct al acestor roluri.

În capitolul III, *Spațiul urban în Timișoara carolină – geneza orașului baroc. Modele de reconstrucție urbană și instituțională*, Hirsch arată cum s-au pus bazele viitoarei dezvoltări a orașului, la început prin conlocuirea elementelor otomane cu cele habsburgice, iar în timp la transformările urbanistice care stau la baza orașului baroc. În acest sens, autoarea realizează o comparație cu alte orașe care în perioadă au trecut sub administrație habsburgică, cum ar fi: Arad, Oradea și Belgrad.

Orașul baroc a reprezentat o etapă importantă din evoluția urbanistică a Timișoarei, sub influența pragmatismului și absolutismului Casei de Habsburg. Stilul făcea parte din încercările dinastiei imperiale de extindere a catolicismului la periferia teritoriilor deținute. Împărțirea Timișoarei ținând cont de elementele sociale și confesionale a dus la crearea „de sus în jos” a unor identități locale. Astfel, în secolul XVIII diferențele dintre zone erau clar vizibile.

În capitolul al IV-lea, *Viața la oraș. Timișorenii de acum 300 de ani* autoarea își arată pricepera în deslușirea mentalităților perioadei. Sandra Hirsch realizează o istorie culturală și socială prin care redă tabloul urban. Răspunde la întrebări precum: *Cine au fost locuitorii urbei? Cu ce se ocupau? Unde se regăseau în*

perioada carolină? Demersul presupune o profundă investigație. Istoricul pornește de la schema de stratificare a orașelor premoderne din Europa pentru ca pe baza acesteia să fie reconstruită structura socială a Timișoarei. Astfel, se identifică următoarele categorii: nobilii de pe teritoriul Imperiului habsburgic care ocupau funcții în administrația militară și civilă, primarii și consilierii, negustorii, meseriașii, servitorii și muncitorii necalificați.

Studiile de caz ale Sandrei Hirsch sunt concentrate pe categorii distincte: etnice, religioase, sociale, profesionale, analizând o paletă largă de individualități: evrei, călugări, medici, hangii, elite sau răufăcători. Pe baza lor a reușit să determine care erau ocupațiile oamenilor, ce grupuri sociale existau, care erau etniile tolerate ce locuiau în oraș, cât de salubru / insalubru sau sigur / nesigur era orașul, cât de mare era mobilitatea populației sau ce activități preferau timișorenii din urmă cu 300 de ani pentru a-și petrece timpul liber. Legătura dintre orașeni și locul în care își desfășurau activitatea a ajutat și la crearea unei imagini asupra instituțiilor perioadei, fie că vorbim de primărie, biserică și mănăstire, spital și farmacie, tribunal sau cărciumă. Toate acestea au avut un rol în modelarea orașului și a cetățenilor săi. Imaginarul istoric este complet în momentul în

care sunt oferite detalii din viața de zi cu zi a timișorenilor perioadei: cum priveau munca, ce însemnau pentru ei școala, mersul la biserică și sărbătorile, zilele de târg sau traiul la han.

Un loc important în acest capitol îl ocupă și ecoistoria, respectiv modul prin care mediul natural și clima au influențat populația, dar și transformările antropice la care a fost supus mediul pentru a se putea dezvolta aici o comunitate stabilă și înfloritoare.

După cum menționează autoarea în *Argument*, lucrarea *Timișoara carolină...* are ca punct final anul 1740, nu pentru a consemna anul morții împăratului Carol al VI-lea de Habsburg, ci pentru a celebra renașterea, viața. Acest lucru putem să îl înțelegem parcurgând rândurile capitolului final al lucrării intitulat – *Sfârșit și început de lume*. Hirsch reflectează asupra evenimentelor din ultimii ani ai domniei lui Carol al VI-lea, războiul austro-turc din 1737-1739 și epidemia de ciumă care i-a urmat fiind repere esențiale. Autoarea consideră că deși pe teritoriul Timișoarei nu au existat confruntări militare, orașul a fost o victimă colaterală a războiului din cauza mișcărilor de populație, abuzurilor armatei, jafurilor și vandalismelor. La scurtă vreme după încheierea conflictului armat, ciuma lovește urbea. Drept urmare, bisericile

și școlile s-au închis, oamenii nu mai puteau ieși din localitate, înmormântările cu ceremonial au fost anulate, meseriașii din domeniul alimentar (măcelărie, brutărie) erau atent supravegheați de trimiși ai administrației locale, iar întâlnirile publice erau limitate. Hirsch urmărește modul în care ordinele de la Viena au fost redactate, transmise și aplicate într-o perioadă de criză sanitară.

Capitolul nu se încheie subit odată cu moartea împăratului habsburgic, ci autoarea realizează o scurtă incursiune în a doua perioadă a administrației vieneze, cunoscută în istoriografie sub numele de epoca tereziană, pentru a observa continuitatea ideilor reformiste care transcend persoana împăratului, de mare impact în procesul educativ al provinciei.

Timișoara carolină. *Geneza orașului premodern (1716-1740)* nu se adresează doar specialiștilor, ci și publicului educat din regiunea Banatului, ținând cont de evenimentele culturale la care acesta participă de câțiva ani încoace: schimbarea gărzii, Ziua Banatului, Ziua Timișoarei, împlinirea a 300 de ani când Timișoara a ales calea europeană și a celor care vor urma odată cu perioada în care orașul va deține titlul de Capitală Europeană a Culturii în 2023.

Este de apreciat aspectul original al lucrării. Sandra Cristina Hirsch pornește de la o istorie a orașului conform funcționalităților pe care acesta le are în Europa premodernă și realizează treptat un ansamblu de roluri pe care Timișoara le îndeplinea atât pentru regiunea Banatului, cât și pentru Imperiul habsburgic. Investigația este completată de identificarea structurii sociale a orașului și identificarea principalelor ocupații ale cetățenilor.

Demersul său este completat de o istorie a mentalităților prin care studiază anumite categorii sociale conlocuitoare. Prin prisma raportării acestora la viața de zi cu zi, se construiește și imaginea pe care instituțiile principale ale orașului o aveau în perioadă. Un rol de necontestat în dezvoltarea Timișoarei și evidențiat de autoare îl are administrația habsburgică, pentru că a știut cum să pună în aplicare diversele regulamente astfel încât în oraș să domnească ordinea. Aspectele de rutină ale vieții cetățenilor perioadei implică și o parte a istoriei religioase, economice sau artistice a orașului, reflectându-se astfel abordarea interdisciplinară. Consider că acest lucru ar fi fost imposibil dacă autoarea nu și-ar fi dedicat o mare parte din cercetare studiului surselor primare precum fondul Administrația provincială, fondul Comandamentul

General Bănățean, fondul Primăria Municipiului Timișoara, fondul Colecția de Documente Muzeul Banatului, fondul Direcția Districtului de Fortificații Timișoara, fondul Ordinul călugăresc al Misericordienilor sau registrul Catastrum Civium. De asemenea, sunt aduse la zi idei referitoare la perioada otomană, pe care le întâlnim în primul capitol, căci autoarea face uz de noile informații apărute în urma campaniilor arheologice desfășurate în cele trei piețe din cartierul Cetate și străzile adiacente în anul 2006.

In concluzie, lucrarea Sandrei Cristina Hirsch, *Timișoara carolină. Geneza orașului premodern (1716-1740)*, este una originală în literatura de specialitate, deoarece analizează începuturile administrației habsburgice în Banat și Timișoara și, totodată, tratează problematica cetățenilor, integrând în istoria orașului și istoria mentalităților. Lucrarea merită a fi consultată și de publicul larg, pentru că nu doar întregeste tabloul epocii, ci ne transpune în societatea din urmă cu 300 de ani, ajutându-ne să realizăm cât de mult ne asemănăm cu aceasta. Prin demersul realizat, Hirsch își demonstrează calitățile de „arheolog” al documentului. Sandra Hirsch este un istoric promițător.